

VASY GÉZA

Radnóti Miklós hazaszeretete

A magyar költészetben a reneszánsz kora óta állandó motívum a hazaszeretet, a magyarsághoz tartozás. Radnóti Miklós egyik kései versében, az önmagában is halhatatlanságot biztosító *Nem tudhatom...* címűben vallott legközvetlenebbül hazaszeretetről. E mű jóakarató, ám az életsorsban tájékozatlan olvasója a szöveg alapján aligha gondolhatna arra, hogy a szerző a gyalázatos zsidótörvények hatálya alá esett, hogy már kétszer volt munkaszolgálaton, s bármikor várhatta az újabb behívót. Ez a vers a rettenetes háború veszélyeitől, pusztításától félti azt a hazát, amely az ő számára, mint legtöbbünknek, a mindennapi létezés tere tájjaival, tárgyaival, történéseivel, emlékeivel, kultúrájával. Egy háborúban a szembenálló felek szükségképpen egymás értékeit pusztítják, a gyárat, a laktanyát, a vasútvonalakat, s közben nemcsak a katonai célpontok pusztulnak el, hanem a kifejezetten civil értékek: az egyén, a magyarság s az emberiség kincsei. Radnóti Miklós nem a bombázó pilótáját tekinti bűnösnek, hanem az emberiséget. Azt az ősidők óta törvényként megnyilvánuló társadalmi rosszat, hogy különböző csoportok, népek, országok évezredek óta harcolnak egymással.

Egyszerre lét- és történetfilozófiai összegzés ez a költemény. Nem felmentés, csupán tárgyias kijelentés a híres sor: „Hisz bűnösök vagyunk mi, akár a többi nép”. Mert aki egy háború kirobbantásában vétkes, az korábban áldozat lehetett vagy később azzá válhat. Az a közlés, amelyik erre a sorra következik, legfeljebb a feltételelenség nélküli kijelentő módja miatt vitatható: „s tudjuk miben vétkeztünk, mikor hol és mikép”. De jó lenne, ha mindig tudhatnánk, s ha mindig csak a vétkeinket neveznék vétkeknek. A bűn, a véték tudása, még inkább megvallása, meggyónása a katolikus hit szerint, amelyet Radnóti is követett, feloldozást is jelenthet. Ez azonban az egyénekre, s nem a népekre vonatkozik. Mégis belejátszhat ez is az újabb állításba: „de élnek dolgozók itt, költők is büntelen, / és csecsszópók, akikben megnő az értelem”. A szembeállító ellentétező kötőszó alapján azonban nyomatékosabb az a jelentéskör, amelyik már nem az emberiség-történetre vonatkozik, hanem közvetlenebbül a második világháború időszakára, szerencsétlen szerepünkre. Azt vizsgálva már 1943 végén egyértelmű lehetett, hogy ennek a háborúnak a magyarság szempontjából vannak felelősei, bűnösei, és vannak vétlen áldozatai. A formális logika szerint ez az állítás visszavonja a népek bűnösségéről szóló mondatot. Valójában nem ez történik.

A huszadik század egyik komor vitája volt, hogy vannak-e bűnös népek, háborút kirobbantók, kollaboránsok. S aki védekezik, annál lenne az igazság? S ha máskor ő is agresszor? A közvélekedés szerint népeket nem lehetne felelősségre vonni. Radnóti Miklós ugyanezt vallja. A történelemről három időmetszetben gondolkodott. Az első a tízezer éves múlt, amelyben mindenki egyaránt bűnösnek nevezhető. A második a világháborús jelenidő, amelyben az egyes országoknak, pontosabban politikai vezetőségüknek más és más a megítélése, ám mindenhol elmondható igazság, hogy „élnek dolgozók itt, költők is büntelen”. A harmadik időmetszet a háború utáni világ, a béke kora. Egy rettenetes korban érhető az a költői szemlélet, amely áthatotta Radnóti Miklós kései verseit, s amelyben a békeidő szinte idillként mutatkozott meg. Csak ilyennek volt érdemes elképzelni a jövőt. Ám a népek és vezető politikusaik 1945 után sem váltak büntelenné.

A *Nem tudhatom...* kezdettől fogva egymásra mintázza az egyén és a közösség sorsát, s ehhez kötődően a bűnösség erkölcsi kategóriáját is. A szöveg jelentése talán túlságosan egyértelműnek mutatkozik, ezért volt lehetséges, hogy 1944 januárjában a barátok többsége zavartan, elutasítóan fogadta a hazaszeretet megvallását éppen attól, akit kiteszítanak e hazából. Akkor a jóbarát Vas Istvánt, azóta a náluk fiatalabbakat elsősorban alighanem éppen ez a csakazértis, mégis magatartás bűvölte el. S Radnóti Miklóst ez a szemlélet nem egyetlen vers erejéig jellemezte. Az érett költőnek ez volt a meggyőződése. 1942-ben egy levelében írt arról, hogy szobájának falán Kazinczy és Arany portréi függnek. S a kor hivatalos politikájáról és annak kiszolgálóiról így nyilatkozott: „Ezek kitagadhatnak, befogadhatnak, az én »nemzetem« nem kiabál le a könyvespolcra, hogy mars, bűdös zsidó, hazám tájai kinyílnak előttem, a bokor nem tép rajtam külön nagyobbat, mint más, a fa nem ágaskodik lábujjhegyre, hogy ne érjem el gyümölcsét. Ha ilyesmit tapasztalnék, megölném magam, mert másként, mint élek, élni nem tudok, s mást hinni és másképp gondolkodni sem. Így érzem ezt ma is (...) S ha megölnék? Ezen ez sem változtat.”

Ezzel a magatartással, s ennek nagyerejű költői megörökítésével Radnóti Miklós örök erkölcsi példaképpé vált. Érthető hát, hogy évtizedek óta ő az egyik legnépszerűbb költőnk az ifjúság körében. Személyiség, életsors és a költői mű szétbonthatatlan egységet alkot. Radnóti Miklós is szépen mondta ki a rettenetet, s hozzátette azt is, hogy annál sokkal szebb a boldogság. Mert a szépség, a harmónia, a béke, az idill, a boldogság nem válhatnak sem a modern, sem a posztmodern ember számára nevelés, elérhetetlen értékké. Ady Endre szavával: ezért van szükség az őrzőkre a strázsán. Ilyen őrző ember volt a száz éve született Radnóti Miklós is.